УДК 820 М – 3.091

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЄЛИЗАВЕТИНЦЯ ЕНТОНІ МАНДІ В ОЦІНКАХ СУЧАСНОГО ЗАРУБІЖНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПОШУКУ

Штефан А.А., здобувач

Запорізький державний університет

Інтерес до поетики англійського роману доби Відродження не згасає протягом довгого часу. Не дивно, що літературознавча наука на сьогодні має у своєму арсеналі декілька фундаментальних праць, присвячених вивченню цього літературного феномену, який органічно поєднує риси поетики “romance” та “novel” або ж, послуговуючись термінологією Грінцера [1], роману “першої епохи” та роману “другої епохи”[2;3;4;5;6]. Внаслідок екстенсивного вивчення єлизаветинського роману протягом останньої третини XX ст. в науковий обіг було введено чимало “нових” літературних персоналій, які до того часу залишалися поза увагою вітчизняного літературознавства, а саме, - Джон Лілі, Філіп Сідні, Томас Лодж, Роберт Грін. Нещодавно на сторінках фахового часопису “Ренесансні студії” з’явилася низка історико-літературних розвідок, присвячених творчим пошукам тих єлизаветинців, які традиційно вважалися письменниками третього ряду: Джордж Гасконь, Генрі Четтл, Емануель Форд, Ніколас Бретон та ін. І хоча написані ними романи належать до числа маловідомих творів ренесансної прози, врахування художнього досвіду цих авторів, безперечно, сприяє переосмисленню усталених концепцій й уточненню загальних уявлень про жанрову генезу англійського роману.

Одним з маловідомих єлизаветинців, сучасників Шекспіра, був Ентоні Манді (1560-1633). Політичний діяч, талановитий перекладач, поет та прозаїк він залишив після себе напрочуд різноманітну художню спадщину, до якої увійшли численні ліричні поезії, балади, переклади та романи. Щоправда, на відміну від У. Шекспіра, К. Марло та інших, творчість який добре відома та ретельно вивчена, художній доробок Ентоні Манді на цей час ще не став центром уваги дослідників. Ім'я цього автора навіть не згадується у фундаментальних російських виданнях з історії англійської літератури та в українських навчальних посібниках з історії зарубіжної літератури Ренесансу.

Щодо англійських дослідників, то вони лише підтверджують той факт, що Ентоні Манді був вельми популярними за життя та вказують на непересічність творчої особистості письменника. Так, у монографії Д.Кері "Проза 16 і 17 століть" Манді постає перед читачем як громадський діяч, шпигун уряду, патріот, який перш за все був громадянином, а вже потім літератором.[7]. Американський дослідник К. С. Люіс називає Е.Манді комерційним автором (мається на увазі те, що Манді отримував фінансову винагороду за створення пейджентів), драматургом та агентом-провокатором, який з однаковою старанністю переслідував і католиків, і пуритан). До речі, К. С. Люіс зазначає, що більшість єлизаветинських “men of letters” змушені були заробляти на життя письменництвом.[8]. Оскільки Манді частіше орієнтувався на представників середнього класу, то він не намагався приховувати свого зв’язку із гільдією друкарів. Науковець Г.Рол згадує ім’я Ентоні Манді у зв’язку з Беном Джонсоном. Автор блискучих комедій висміював свого сучасника і колегу на сторінках п'єси "Зміна події." Бен Джонсон виводить на сцену вельми дикуватого персонажа Антоніо Баландіно - “автора пейджентів…, котрий завжди ходить з гвоздикою або зубочисткою у роті… за штучністю і манірністю він дасть фору дюжині жінок, а за занудністю він рівний цілому десяткові констеблів.” До того ж у вуста Антоніо Бен Джонсон вкладає і таку доволі кумедну саморефлексію, в якій відчувається іронічне ставлення батька англійської сатири до стилістики творів Манді: “Я часто використовую затерті фрази, як і багато інших, …я пишу дуже просто, а це не може не подобатись читачам.”[9].

Як зауважують деякі дослідники, популярність Е.Манді тривала і за часів розквіту слави Шекспіра.[10] Він [Манді] не залишився поза увагою сучасників і колег по перу. Так, наприклад, вони називали письменника «Джек - майстер на всі руки», «Jack-of-all-traders»[11], а відомий літературний критик-єлизаветинець Френсіс Мерез відмічав, що Манді був кращим сюжетотворцем –"the best plotter" [12].

Існує не багато біографічних даних про Ентоні Манді. Відомо, що він був хрещений 13 жовтня 1560 року в церкві Св. Георгія. Його батько – Крістофер Манді – заробляв на життя купецтвом (торгівлею мануфактурними товарами). Будучи представником середнього класу, Ентоні все ж отримав вищу освіту.

У зв’язку з цим можна згадати слова подяки, які письменник висловив своїм батькам у пейдженті “Дзеркало мінливості” (1579): “із власної волі батьки вклали в нас значні кошти, даруючи нам можливість здобути освіту”[13, 16]. До 16 років Манді займався акторською справою, а в 1576р. став учнем відомого печатника Джона Алде. Нічого не відомо про те, наскільки добре оволодів він цією професією, але ми знаємо, що у 1578 він залишає Лондон та відправляється у Францію та Італію. Під чужим ім'ям Манді вступає до Англійського коледжу у Римі і проводить там кілька місяців. Саме цей період свого життя письменник змалював в автобіографічному романі "Англо-романське життя" (1582). Після повернення до Англії Манді продовжує акторську діяльність і починає свою літературної кар’єру.

З 1579р. твори Манді публікуються один за одним без тривалих перерв. Це і популярні балади та поеми (“Красуня біля струмка” (1579?), “Невдоволений король”(1580?)), переклади французьких та іспанських романів (“Пальмерін із Олівії” (1586), “Англійський Пальмерін” (1587)), п'єси (“Джон Кент та Джон Камбер” (1589), “Падіння Роберта, Графа Хантінгтонського” (1598), “Смерть Роберта, Графа Хантінгтонського” (1601), “Сір Томас Мор” (1598)). У 1580р. він пише роман "Зілото." Сюжет цього твору Шекспір, ймовірно, використав у "Венеціанському купці" [14; 18; 19].

Необхідно зазначити, що період з 1590 – 1600рр. був дуже важливим для становлення письменника. У реєстрі групи книговидавців - “Щоденнику Філіпа Генслоу” - відмічається, що протягом 1597 по 1602 Манді опублікував 15 або 16 п’єс. На жаль, далеко не всі вони збереглися до нашого часу [15]. Найбільш відомі серед них "Джон Кент і Джон Камбер" (1589?), "Життя сера Джона Олдкаселського" (1590?) та "Сір Томас Мор". Останній твір, як вважають, був написаний у співавторстві з Шекспіром, з яким Манді вочевидь був знайомий. Підставою для такої гіпотези є той факт, що зберігся рукопис цієї п'єси, частина якого створена у манері, характерній для Шекспіра) [14].

У цей період Манді вивчає англійський фольклор, вплив якого згодом буде відчуватися на сторінках його драматичних творів, а саме "Падіння Роберта, Графа Хантінгтонського" (1598) та "Смерть Роберта, Графа Хантінгтонського" (1601). Слід додати, що письменник задумав поєднати історичний аспект з фольклорним. Прототипом Робін Гуда у п’єсах був Граф Хантінгтонський, а праобразом Маріен – дівиця Матільда, страчена за наказом короля Джона. [16].

Безперечний інтерес представляють переклади французьких та іспанських рицарських романів, таких як “Пальмерін із Олівії”, “Англійський Пальмерін”, “Пальмандос” та декілька інших. Щоправда, як зазначає англійський дослідник Т. Болдвін, відомий англійський романтик Роберт Сауті, який пізніше, у 1807 році, корегував переклад “Англійського Пальмеріну”, припускав, що Манді або продав право використовувати своє ім’я друкарям, або сам заснував перекладацьку гільдію [13]. Укладачі “Кембрізької Історії Англійської та Американської літератури” наголошують на тому, що Манді був непересічним перекладачем. Адаптуючи італійську п’єсу “Фіделія та Фортуніо”(відомо, що вона ставилася при дворі у 1584р., а була опублікована у 1585), він перетворив прозовий твір у віршований, який, на думку дослідників, приємно вражав поетичністю [11].

У 1586 році Манді був призначений на посаду "Представника палати Її Величності", яку він обіймав упродовж усього часу правління Єлизавети І. Вірогідно, саме у цей період він почав писати пейджанти. Втім, до наших часів збереглися лише ті пейджанти, що датуються 1605 – 1616 роками. У цей час Манді знайомиться з відомим істориком Джоном Стау, автором монографій “Хроніка Англії від Брута до теперешніх часів”(1580), “Історія Уельсу” (1584) та “Аннали, чи визначна хроніка Англії”(1565) і стає його другом. У 1606р. після смерті Стау Е. Манді отримує завдання від гільдії письменників Генслоу переглянути та виправити останню з робіт видатного хроніста - “Огляд Лондона.” Ретельна редакторська робота Манді завершилося успішно, і “Огляд Лондону” вийшов друком у 1618 році. Мало що відомо про подальшу акторську і драматургічну кар'єру Манді. Є припущення, що він припинив писати п’єси для театру, і вже після 1619р. не має згадок ні про його літературну, ні про громадську діяльність [11].

Отже, Манді писав з надзвичайною легкістю, і, як наслідок, він створив напрочуд багато літературних творів, які є своєрідним унаочненням смаків тогочасного масового читача.

Подібно до Барнабі Річа, Томаса Лоджа, Роберта Гріна та Емануеля Форда Манді спробував себе у жанрі "romance", опублікувавши евфуїстичний роман "Зілото." Необхідно зазначити, що стиль роману Манді дослідники оцінюють по-різному. На думку відомого ренесансознавця Д. Кері "Зілото" навряд чи є евфуїстичним твором, незважаючи на певну загальну атмосферу вишуканості, яка у Манді є ще більш штучною, ніж у інших евфуїстів [7]. Автор дослідження “Кавалькада Англійського Роману” Е.Вагенкнехт вважає, що єдиною заслугою Манді була вельми вдала спроба імітувати евфуїстичний стиль, на що вказує назва його роману "Zelauto. Given for a friendly entertainment to Euphues, at his arrival into England" [17]. З точки зору відомого літературознавця К.С.Люїса, роман "Зілото" все ж таки імітує "Евфуес", але не стільки сам стиль Лілі, скільки характерні для роману “Евфуес” сюжетно-композиційні моменти [8]. Втім, своєрідність та оригінальність стильових рис роману Манді не вичерпується лише евфуїзмом, крім того, розвиваючись у рамках стильової домінанти епохи, манера письменника зазнає низку важливих змін. Не останню роль у творчості письменника відіграє перекладацька діяльність. Він

увів до лона національної англійської культури найкращі зразки рицарського роману. Варто підкреслити, як відмічає Д.О'Коннор, що одним з перших єлизаветинських романів з яскраво виразними рицарськими мотивами був саме "Зілото" Ентоні Манді [20].

Оскільки роман ніколи не перекладався і навіть не коментувався, доцільно коротенько зупинитися на сюжетно-тематичному аспекті.

Зілото, син герцога Венеції, відправляється у подорож з метою побачити світ та здобути необхідний досвід. Мандруючи, герой знайомиться з багатьма цікавими людьми та відвідує різні країни, у тому числі й Англію.

Треба відмітити, що Е.Манді не тільки змальовує побут та звичаї англійців, вкладаючи різноманітні компліментарні характеристики єлизаветинців в уста іноземців – Зілото та його друзів, - але і вводить королеву Єлизавету та Графа Оксфордського в ролі дійових осіб. На Сицилії Зілото знайомиться з відлюдником Астрефо. Між ними встановлюються довірчі стосунки. Варто зазначити, що єлизаветинці часто вводили відлюдників дійовими особами своїх творів, це дозволяло їм органічно вплітати до мережива роману філософсько-теологічні мотиви, і залучати читача до дебатів. У зв'язку з цим можна пригадати романи Т.Лоджа «Тінь Евфуеса» та «Роберт II», де відлюдник не тільки постає як активний учасник сюжетного розвитку, але й є своєрідним рупором авторських ідей. Однак функція Астрефо в романі "Зілото" інша: він більше слухач, ніж радник. Дуже цікавою є і композиційна організація твору: дія роману розгортається на двох рівнях – прозової оповіді (розповіді Зілото про свої пригоди і коментарі Астрефо) та поетичних вставок, які хоча і залишаються суто декоративними, все ж додають твору ліричного звучання і виконують певні художні функції. У першій частині роману Зілото змальовує свої мандри по Англії та Персії. Ця частина орієнтована на описову техніку, характерну, за словами К.С.Люіса, для літератури мандрів, вона містифікує читача, зображуючи удаване як реальне, плід авторської уяви як дещо достеменно відоме та реальне [8]. Водночас, розповідь не позбавлена авантюрності та інтриг: у цьому, безумовно, простежується вплив пальмеринівського циклу (як відомо, Манді був одним з найбільш плідних перекладачів того часу, і своїм знайомством з пальмеринівськими романами англійські письменники не в останню чергу зобов'язані саме йому).

Отже, в структурі роману Манді "Зілото" проявляється засвоєний автором досвід філософських діалогів, ренесансної новелістики, лірики, пальмеринівських рицарських романів та жанру філософської бесіди. Цей твір є цікавим зразком єлизаветинського роману, який в історії розвитку романного жанру вважається "підготовчою стадією" на шляху від "romance" до "novel".

Безперечно, "Зілото" заслуговує на детальне дослідження, так само як і поезія та поеми Манді, його п'єси та пейджанти. Тому серед перспективних напрямків вивчення творчої спадщини Ентоні Манді можна відзначити, насамперед, такі: виявлення ідейно-художньої своєрідності його творчих експериментів, які, можливо, не завжди були доведені до кінця, але далися взнаки у поетиці творів письменника. Цікаво також проаналізувати своєрідність художньої структури, жанрово-стильових рис драматичних робіт, які мають розглядатися у контексті становлення та розвитку драматургії Шекспіровської доби. Доцільно, очевидно, також з'ясувати, якими спонуками керувався Манді-перекладач, і як саме його мистецьке кредо відбивалося у численних авторизованих перекладах пальмеринівського циклу.

Думається, що детальний аналіз творів Ентоні Манді дозволить визначити місце цього майстра слова у літературній панорамі англійського Відродження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринцер П.А. Две Эпохи романа // Генезис романа в литературах Азии и Африки. – М.: Наука, 1980.
2. Урнов Д.М. Формирование английского романа эпохи Возрождения // Литература эпохи Возрождения и проблемы всемирной литературы.. - М.: Наука, 1967. - С. 416-436.
3. Андреев М.Л. Рыцарский роман в эпоху Возрождения. - М.: Наследие, 1993. - С. 212 - 224.
4. Привалова Л.П. Актуальные аспекты изучения английского романа позднего Возрождения. - Днепропетровск: Изд. ДГУ, 1996.
5. Потьомкіна Л.Я. Про одну з тенденцій у вивченні англійського роману доби Відродження. // Ренесансні студії. - Запоріжжя, 1997. - Вип. 1. - с. 4-7.
6. Торкут Н.М. Проблеми генези і структурування жанрової системи англійської прози пізнього Ренесансу. - Запоріжжя, 2000. - 406с.
7. John Carey. Sixteenth and Seventeenth Centure Prose. English Poetry and Prose 1540-1647. Ed. by Christopher Ricks. Vol. II, 2nd sphere books. Ltd. 1970. – P.371.
8. Lewis C.S. English Literature in the XVII c. Excluding drama. Oxford: Ox.Un.Pr., 1973. – P.400-402.

9. Harvey Paul. The Oxford companion to English Literature. Oxford: Ox.Un.Pr., 1967. – P. 565.
10. Encyclopaedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences & General Literature. 9th Ed. - Vol. XVII. - Edinburg: Adam & Charles Black. - P. 204.
11. The Puritan Attack upon the Stage §10. Lodge's Defence. Vol. 6. The Drama to 1642. Part 2. The Cambridge History of English & American Literature. An Encyclopaedia in 18 vol. 1907 - 21.
12. F.Meres. Palladis Tamia. 1598. - P.44.
13. On the literary Genetics of Shakspere's plays. 1592-1594. By T.W. Baldwin. The University of Illinois Press. Urbana, 1959. – P. 27-31.
14. Preface to Munday A.Crufo-thriambos. London. Ed. & privalty printed, 1962. – P.3-11.
15. Henslowe, Philip. Diary. Ed. by R.A.Foakes & R.T. Rickert. Cambridge: Cambridge University Press, 1961.
16. Meagher, John Carney. Introduction to "The Downfall of Robert, Earle of Huntingston" by Anthony Mundy, 1601. - The Malone Society Reprints. Oxford: Oxford University Press, 1964.
17. Edward Wagenknecht. Cavalcade of the English Novel. – NY.: Henry Holt & C., 1970. – P.15.
18. Edward de Vere & the Shakespeare Printers// The true Story of the Shakespeare Publications by Robert Brazil, 2000.
19. Mabillard, Amanda. Sources: The Merchant of Venice. 1999
20. Amadis de Gaule & its influence on Elizabethan Literature by John J. O'Connor. Rutgers University Press New Brunswick, New Jersey.1970 – P.308